

ΠΗΛΕΛΟΠΗ

ΔΕΛΤΑ

ΣΤΑ

ΜΥΣΤΙΚΑ

ΤΟΥ

ΒΑΛΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α΄

Το μυθιστόρημα *Στα μυστικά του βάλτου* εκδόθηκε πρώτη φορά, σε δύο τόμους, το 1937. Διαδραματίζεται στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία στις αρχές του 20ού αιώνα και ως θέμα του έχει τον Μακεδονικό Αγώνα: τις σφοδρές συγκρούσεις Ελλήνων και Βουλγάρων, αν και δίχως την επίσημη ανάμειξη του ελληνικού στρατού, λόγω της συνθήκης που είχε υπογραφεί με τους Τούρκους.

Η Δέλτα για τη συγγραφή του έργου της στηρίχτηκε σε πολύτιμα ιστορικά αρχεία, συγκέντρωσε επιστολές και φωτογραφίες, και κατέγραψε μαρτυρίες και αναμνήσεις αγωνιστών. Ήρωες του μυθιστορήματος είναι δύο σημαντικοί Μακεδονομάχοι, ο Τέλος Άγρας και ο καπετάν Νικηφόρος, οι οποίοι αγωνίζονται με ηρωισμό και αυτοθυσία στους βάλτους του Βορρά. Στη δύσκολη εθνική προσπάθειά τους, πολύτιμους συμμάχους έχουν και δύο παιδιά: τον Αποστόλη και τον Γιοβάν.

Η Πηνελόπη Δέλτα, με τη γνωστή αφηγηματική μαεστρία της, αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές του Μακεδονικού Αγώνα, ζωντανεύει το κλίμα της εποχής, ψυχογραφεί γλαφυρά τους αγωνιστές και γράφει ένα από τα καλύτερα ελληνικά ιστορικά μυθιστορήματα του 20ού αιώνα.

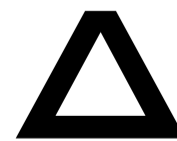
*Η Πηνελόπη Δέλτα
(τότε Πηνελόπη Μπενάκη),
το 1887, σε ηλικία
δεκατριών ετών.*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΗΝΕΛΟΠΗΣ
ΔΕΛΤΑ

Η ΠΗΝΕΛΟΠΗ Σ. ΔΕΛΤΑ –μία από τις προσωπικότητες που σημάδεψαν την πνευματική ζωή του 20ού αιώνα– γεννήθηκε το 1874 και ήταν το τρίτο από τα έξι παιδιά του Εμμανουήλ Μπενάκη και της Βιργινίας Χωρέμη. Πέρασε την παιδική και εφηβική ηλικία της στην Αλεξάνδρεια, και τα καλοκαίρια ταξίδευε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Το μεγαλοαστικό περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε της παρείχε κάθε δυνατότητα για πνευματική καλλιέργεια, ενώ τον χαρακτήρα της σημάδεψε η αυστηρή ανατροφή που έλαβε από τη μητέρα της. Το 1882, η οικογένεια μετοίκησε στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στην Κηφισιά. Το 1895, η Πηνελόπη παντρεύτηκε τον Στέφανο Δέλτα, με τον οποίο επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια μετά το τέλος του Πολέμου του 1897 και απέκτησε τρεις κόρες. Εκεί, γνώρισε τον Ίωνα Δραγούμη, τον σφοδρό πλατωνικό έρωτα της ζωής της. Από το 1906 έως το 1913 έζησε με την οικογένειά της στη Φρανκφούρτη, όπου γνώρισε τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη και, μέσω αυτού, τον κύκλο των δημοτικιστών του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Το 1916 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όταν δήμαρχος της πόλης ήταν ο πατέρας της, και έκτοτε απέκτησε στενή φιλική σχέση με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Οι δραματικές πολιτικές εξελίξεις έως τη Μικρασιατική Καταστροφή τραυμάτισαν την ευαίσθητη ψυχοσύνθεσή της και, παρά την άσχημη κατάσταση της υγείας της (προϊούσα παράλυση των άκρων), ανέλαβε πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Το 1941, την ημέρα που τα γερμανικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Αθήνα, αυτοκτόνησε με δηλητήριο. Τάφηκε, κατά την επιθυμία της, στον κήπο του σπιτιού της· στον τάφο της χαραχτηκε η λέξη «ΣΙΩΠΗ».

ΠΗΝΕΛΟΠΗ Σ. ΔΕΛΤΑ

ΣΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ
ΤΟΥ ΒΑΛΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ
Ελένη Κεχαγιόγλου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
Γιάννης Καρλόπουλος

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Ben Satchel / benpics.com

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Εύη Καλογεροπούλου

ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ
MULTIMEDIA A.E.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ
Δημήτρης Αθηνάκης

Στην παρούσα έκδοση έχει αναπαραχθεί σε μονοτονικό η πρώτη έκδοση του βιβλίου: Π. Σ. Δέλτα, Στα μυστικά του βάλτου, τόμος Α', Τυπογραφείο «Εστία», Αθήναι 1937, με διακριτικές επεμβάσεις ως προς τον εκσυγχρονισμό της ορθογραφίας και τη στίξη.

ISBN SET: 978-960-503-206-7
ISBN ΤΟΜΟΥ: 978-960-503-207-4

© 2012 για αυτή την έκδοση Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α'	Ο κάμπος του Ρουμλουκιού	11
Β'	Προς το Βάλτο	31
Γ'	Η Λίμνη των Γιαννιτσών	55
Δ'	Δυο παιδιά	76
Ε'	Κάτω Καλύβες	103
ΣΤ'	Η κυρία Ηλέκτρα	122
Ζ'	Κατασκοπεία	151
Η'	Δουλειά	170
Θ'	Κούγκα	200
Ι'	Μάχη στην κεντρική καλύβα	229
ΙΑ'	Θεσσαλονίκη εδώ	249

ΙΒ΄	Ο Διαβολόπαπας	273
ΙΓ΄	Το σχολειό του Ζορμπά	305
ΙΔ΄	Η μεγάλη καλύβα της Κούγκας	336
ΙΕ΄	Νικηφόρος	353
ΙΣΤ΄	Καινούργια φθασίματα	372
ΙΖ΄	Άγρας	391

Χρέος έχω να ευχαριστήσω την Υπηρεσία Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών, και ιδιαίτέρως τον άλλοτε Διευθυντή της Κύριον Αθανάσιον Πολίτην, που μου επέτρεψε να ερευνήσω το Αρχείο του Μακεδονικού Αγώνος και να πάρω όσα ιστορικά στοιχεία μού χρειαζούνταν για το βιβλίο μου. Επίσης ευχαριστώ όλους εκείνους που από κοντά ή από μακριά είχαν σχέση με το Μακεδονικό Αγώνα και που με τόση προθυμία έβαλαν στη διάθεσή μου φωτογραφίες, γράμματα, ημερολόγια, ενθυμήσεις, περιγραφές, που μ' ενημέρωσαν στην ηρωική εκείνη εποχή.

Π. Σ. ΔΕΛΤΑ

Στη μητέρα μου

Α΄

Ο ΚΑΜΠΟΣ ΤΟΥ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ

Ο ήλιος, χαμηλώνοντας, ρόδιζε τις χιονισμένες κορυφές του Ολύμπου, χρύσιζε τους νερόλακκους που είχε αφήσει εδώ κι εκεί η χθεσινή βροχή στο λασπωμένο κάμφο, που απλώνονταν ως πέρα σταχτής, άχαρος, έρημος.

Πηδώντας από το ένα πόδι στο άλλο, σηκώνοντας κάθε φορά από ένα σβόλο λάσπη στο κάθε του τσαρούχι, γοργά προχωρούσε ένα νέο αγόρι, μόνο ζωντανό πλάσμα στην πλατιά αυτή ερημιά, άφοβα, αμέριμνα, περιφρονώντας τον κάματο του δρόμου, μέσα στο μαλακό λασπιασμένο χώμα.

Κάπου κάπου σήκωνε το κεφάλι, και κάτω από το γουνίσιο του καλπάκι έριχνε μια διαπεραστική ματιά ολόγυρα. Και πάλι χαμήλωνε το μέτωπο, ξανάπιανε το γλοιώδη του δρόμο.

Μα έξαφνα στάθηκε.

Λίγο παραπέρα, πλάγι σ' ένα τσουρουφλισμένο από τον άνεμο θάμνο, ένα κεφάλι παιδιού ξεκόβουνταν στη σταχτεράδα του κάμπου. Ήταν ξεσκούφωτο, ισχνό, και τα μεγάλα αμυγδαλωτά του μάτια ξεχώριζαν κατάμαυρα στο χλωμό του πρόσωπο.

«Γιοβάν!... Το ήξερα πως θα σε βρω κάπου εδώ!» είπε βουλγάρικα ο μεγάλος· «μα τι περιμένεις;»

Ο μικρός δεν αποκρίθηκε. Σιωπηλά, με κάτι σα σεβασμό σε όλο του το μουτράκι, κοίταζε το μεγαλύτερό του.

«Γιατί δεν απαντάς;» ρώτησε πάλι ο μεγάλος. «Τι κάνεις εδώ; Έχεις δουλειά;»

Ο μικρός αργοκούνησε αρνητικά το κεφάλι. Ήταν ώς επτάοκτώ χρονών, αδύνατο κακοθρεμμένο παιδί, φτωχοντυμένο και ξυπόλυτο. Τα μαλλιά του, αχτένιστα και πυκνά, έπεφταν στο μέτωπό του, σκίαζαν ακόμα περισσότερο τα σκιερά του μάτια.

«Δεν έχεις δουλειά; Άκου δω, εγώ έχω να σου δώσω μια δουλειά. Θα μου την κάνεις;»

Ο Γιοβάν πάλι δεν αποκρίθηκε.

Ο άλλος άνοιξε το ρούχο του και τράβηξε από τον κόρφο του μια μακρόστενη σακούλα.

«Κοίτα δω!... Θεσ ψωμί; Θεσ τυρί; Έλα! Θα φας καλά!...» είπε γελαστά.

Τα πεινασμένα μάτια του Γιοβάν πήγαιναν από το ψωμοτύρι στο πρόσωπο του άλλου, και πάλι στο ψωμοτύρι. Μα δεν αποκρίνονταν.

«Έλα, θα σου το δώσω όλο το τυρί μου. Έχω και τρία ζαχαράτα – τα θέλεις;» έκανε δελεαστικά ο μεγάλος.

Ο Γιοβάν πέταξε μπρος, ακατάδεχτα, το κάτω του χείλι.

«Δεν το κάνω για τα ζαχαράτα σου, ούτε για το άσπρο σου τυρί!» αποκρίθηκε. «Το κάνω για σένα, Αποστόλη».

«Γεια σου, Γιοβάν! Το ήξερα πως είσαι χρυσό παιδί», είπε γελαστά ο Αποστόλης. «Μα πάρε και το ψωμί και το τυρί. Εγώ έφαγα, δεν πεινώ. Να, πάρε και τα ζαχαράτα. Μα άκουσε: Έχεις κουράγιο να πας ως το Κλειδί;»

«Πώς!» έκανε ο Γιοβάν. «Είναι μισή ώρα από δω, αν τρέξω».

«Μα θα πας απόψε».

«Θα πάγω αμέσως!»

Ο Αποστόλης τον κοίταξε με οίκτο.

«Μοιάζεις πεινασμένος», του είπε. «Γιατί δε σου δίνει να φας ο θειος σου;»

Ο Γιοβάν σήκωσε τον ένα ώμο χωρίς ν' αποκριθεί.

«Τι θες από το Κλειδί;» ρώτησε.

«Θα πας τρεχάτος εκεί».

Έριξε μια ματιά κατά τη δύση ο Αποστόλης και είπε:

«Δεν το κάνεις σε μισή ώρα· θέλεις ώρα γεμάτη. Μα έχεις

καιρό πριν νυχτώσει. Μη σε δείρει όμως ο θείος σου, αν αργήσεις».

Ο Γιοβάν σήκωσε πάλι τον ώμο του.

«Τι θες από το Κλειδί;» ξαναρώτησε.

«Θα πας στον μπαρμπα-Θανάση... ξέρεις... αυτουνού που έχει το μεγάλο αλέτρι. Και θα του πεις: "Ο Αποστόλης σου μηνά να του ετοιμάσεις στρωματσάδα". Κατάλαβες;»

«Κατάλαβα», αποκρίθηκε ο Γιοβάν, κι έκανε να φύγει.

«Άκου δω!» του φώναξε ο Αποστόλης. «Πες του να σου δώσει καμιά φασουλάδα!...»

Μα ο Γιοβάν ήταν κιόλα μακριά. Τον ακολούθησε ο Αποστόλης με τα μάτια, ένα τόσο δαπραματάκι που πηδούσε τους νερόλακκους, δαγκάνοντας βούκες βιαστικές από το ψωμί και το τυρί που κρατούσε σε κάθε χέρι.

«Το κακόμοιρο...» μουρμούρισε ο Αποστόλης ελληνικά. «Το κακόμοιρο το λιμασμένο... το φτωχό...»

Και ξανάφυγε τρεχάτος, πηδώντας και αυτός πάνω από τους νερόλακκους, μέσα στην πηχτή λάσπη, τραβώντας κατά τη θάλασσα.

Αργά κατέβαινε το σούρουπο στον κάμπο. Άνεμος λαφρύς είχε σηκωθεί και ολοένα πιο γρήγορα έτρεχε ο Αποστόλης κατά τις εκβολές του Αξιού.

«Να 'πιανε βαρδάρης...» μουρμούρισε, «να ξέραινε λίγο το Βάλτο... Θα ήταν πιο εύκολη η επιστροφή... γι' αυτούς...»

Έριξε μια ματιά στο βούρκο πίσω του, όπου στο μούχρωμα γυάλιζαν οι νερόλακκοι και τα νερομαζώματα.

«Παλιονοτιάς...» μουρμούρισε. «Δε φελάει και αν φουσήξει...»

Ήταν νύχτα βαθιά σαν έφθασε σε μια καλύβα ψαράδων, όπου έκαιε μια πετρελένια λάμπα μπρος σ' ένα γυάλινο παράθυρο.

Γύρω σε μια φωτιά, αναμμένη στη μέση του πατώματος, πέντε-έξι ψαράδες, καθισμένοι ανακούρκουδα, ζέσταιναν τα χέρια τους στη φλόγα. Δυο γυναίκες, μάνα και κόρη, πηγαίνονόρχουνταν, έριχναν κρεμμύδια σε μια χύτρα που κρέμουνταν από τη στέγη πάνω στη φωτιά, όπου έβραζε μια ορεκτική ψαρόσουπα.

«Καλό στο π'δί μας», είπε η μεγαλύτερη γυναίκα, με την κουλακιώτική της προφορά που τρώγει τα φωνήεντα, και χαμογελώντας στο αγόρι που έφθανε.

Σήκωσαν οι ψαράδες το κεφάλι και τον καλωσόρισαν και αυτοί καλόβουλα.

«Σε περιμέναμ'», του είπε ο ένας, ο γεροντότερος, με μακριές άσπρες μουστάκες, που έπεφταν ίσια κάτω και ανακατώνονταν με τα γένια του. Κοντεύ'ν' μεσάνυχτα».

«Μην άργησα;» ρώτησε ο Αποστόλης. «Δεν πρόφθασα να

ξεκινήσω νωρίτερα, μπαρμπα-Λάμπρο. Περίμενα τον Δήμο. Μα δε φάνηκε».

«Ο Δήμ'ς ξ'κίν'σε με τ'ς άλλ'ς βάρκ'ς», αποκρίθηκε ο μπαρμπα-Λάμπρος, βαριά προφέροντας το σ και καταπίνοντας κι εκείνος τις συλλαβές του. «'Ηρθ' ν'ρίς κι έφυγ' με τα π'δγιά μας».

«Έφυγαν μόλις βράδιασε, τάχα πως πάν' για ψάρια», πρόσθεσε η κόρη του μπαρμπα-Λάμπρου, ρίχνοντας μια φούχτα αλάτι στη χύτρα. «Μου είπαν να πας – πως θα τους ανταμώσεις».

Οι ψαράδες είχαν σηκωθεί και φορούσαν τη ζιάκα¹ και το καλπάκι τους.

«Πάμ'!» είπε ο γερο-Λάμπρος. «Κοίταξ' γ'ναίκ' να 'ν' καλή η κακαβιά!»

Και όλοι μαζί, αργοί στις κινήσεις τους, με ώμους σκυφτούς, τράβηξαν κατά τη θάλασσα.

Δυο βάρκες, με πλατιές καρένες, περίμεναν στην ακρογιαλιά.

Μπήκαν μέσα οι ψαράδες και τράβηξαν κατά το πέλαγος.

«Βλέπ'ς τίπ'τ', Αποστόλ';» ρώτησε ο μπαρμπα-Λάμπρος.

1. Ζιάκα: Σακάκι από ύφασμα ντόπιο, μάλλινο, που λέγεται σαγιάκι.

Σκυφτός στην πλώρη, ζητώντας με το βλέμμα να τρυπήσει τη μαυρίλα μπροστά του, ο Αποστόλης αποκρίθηκε:

«Τίποτα... Θα πάει χαμένη και τούτη η νύχτα».

«Άλλα ψαράδ'κ' δε βλέπ'ς;» ρώτησε ένας από τους άντρες στα κουπιά.

«Κανένα... Μόνος ακούγεται ο Μήτρος, εδώ κοντά μας... μα ούτ' αυτός δε φαίνεται. Σκοτάδι, μαθές...»

«Ε, καημέν', κρίμ'ς στα μάτια σ', που έχ'ν' κι όνομ' πως βλέπ'ν' στο σκοτάδ'!...» κορόιδεψε ο μπαρμπα-Λάμπρος.

«Σα δεν έχει τίποτα, πώς να δουν κάτι;» αποκρίθηκε ήσυχα ο Αποστόλης. «Ο Δεσπότης θα γελάστηκε».

«Αμ' δε γελιέτ' ο Δεσπότης!» έκανε ο μπαρμπα-Λάμπρος. «Τραβάτ' μπροστά, π'δγιά!...»

Και σιωπηλά προχώρησε η βάρκα στο σκοτάδι.

Και πέρασε η ώρα.

«Τα τρία μας ψαράδικα...» ψιθύρισε ο Αποστόλης.

«Κατά πού;» ρώτησε ο κοντινότερος, σηκώνοντας έξω από το νερό το κουπί του.

«Κατάπρωρα... και τα τρία...» Και, κάνοντας χωνί τα χέρια του, ο Αποστόλης ρώτησε χαμηλόφωνα: «Ρε Δήμο... βρήκατε ψάρι;»

Από το σκοτάδι βγήκε μια φωνή, χαμηλή και αυτή.

«Τίπ'τ' ακόμ'...»

Και απ' αλλού, μακρύτερα, άλλη φωνή σηκώθηκε:

«Μην 'σαι συ, ρε Λάμπρο;»

«Εγώ είμ'», αποκρίθηκε ο ψαράς. «Πάμ' αντάμ' απ' δω κι εμπρός».

Και πάλι βούτηξαν τα κουπιά στο νερό, αργά, σιωπηλά.

Λίγην ώρα πήγαιναν.

Έξαφνα ο Αποστόλης ρίχθηκε πίσω και σήκωσε το πρώτο κουπί.

«Τσιμουδιά!» μουρμούρισε.

Η διαταγή του πέρασε πίσω σαν αστραπή από στόμα σε στόμα, και σιωπή τέλεια χύθηκε στα νερά.

Με το χέρι χωνί πίσω από το αυτί του, τα διαπεραστικά μάτια του καρφωμένα μπροστά του, ακροάζουνταν ο Αποστόλης και κοίταζε.

Πέρασαν δευτερόλεπτα γεμάτα αγωνία.

Και ξαφνικά, από τη μαυρίλα μπροστά τους, μια αντρίκεια φωνή, κόβοντας το μυστήριο της σιωπής, άφοβα ρώτησε:

«Ποιοι είστε εκεί; Είστε ψαράδες Κουλακιώτες;»

Τρεις-τέσσερις φωνές μεμιάς αποκρίθηκαν:

«Μεις είμαστ'! Καλωσορίστ'!...»

Ένα ψίθυρο χαρούμενο έτρεξε στη σκοτεινή επιφάνεια του νερού.

«Κουλακιώτικη προφορά! Δικοί μας είναι!...»

Οι ψαράδες τώρα βουτούσαν με ορμή τα κουπιά τους, σίμωναν μια βάρκα που ξεπρόβαλε σα φάντασμα από το

σκοτάδι, και χέρια απλώθηκαν από τις δυο μεριές, πιάστηκαν, σφίχθηκαν. Κάννες γυάλισαν στη θαμπή αστροφεγγιά, και φυσίγγια, σειρές σταυρωτές, ξεχώρισαν στα στήθη. Άλλα τέσσερα ψαράδικα σίμωσαν την ξένη βάρκα.

«Καλωσορίστ'!»

«Καλώς σας βρήκαμε!»

«Σας περ'μέν'μ' μέρ'ς τώρ'...»

«Μας κάν'τ' μαύρ' μάτια...»

Η αντρίκεια φωνή ξανακούστηκε, άφοβη, προστακτική από την ξένη βάρκα.

«Πόσες είστε βάρκες;»

«Πέντ' όλ'ς μαζί», αποκρίθηκε ο μπαρμπα-Λάμπρος.

«Πέντε; Μια λοιπόν να μας οδηγήσει στην παραλία, και οι άλλες τέσσερις να παν στο καΐκι».

«Πού 'ν' τ' καΐκ', Καπ'τάν μ';» ρώτησε ο μπαρμπα-Λάμπρος.

«'Ως ένα μίλι από δω, ίσια μπροστά σας. Θα ξεφορτώσετε άντρες, όπλα και πολεμοφόδια. Ζητήσετε τον καπετάνιο του καΐκιού, τον καπετάν Τάσο...»

Παραγγελίες χαμηλόφωνες ανταλλάχθηκαν, διατάγματα, εξηγήσεις. Και η ξένη βάρκα, ακολουθώντας από κοντά τον μπαρμπα-Λάμπρο, βγήκε στην ξηρά.

Τρεις άντρες, οπλισμένοι σαν αστακοί, ξεμπαρκάρησαν.

«Κ'λώς μ'ς ήρθ'τ', παλ'κάρ'!» είπε πάλι χαρούμενος ο

μπαρμπα-Λάμπρος, ξανασφίγγοντας χέρια. «...Ποιος είν' ο καπ'τά' Νικ'φόρ'ς;»²

«Εγώ είμαι», είπε ο ένας, ο ψηλότερος, με την άφοβη φωνή που είχε ακουστεί στο σκοτάδι. «Κι εδώ, ο καπετάν Κάλας³ και ο υπαρχηγός του ο καπετάν Ζήκης!⁴ Θα περιμένομε δω τις βάρκες;»

«'λάτ' στ'ν κ'λύβ' μ', να ζ'στ'θείτ', να φάτ', και θα 'ρθ'ν τ' πράμ'τ' σ'ς!...»

«Λέω καλύτερα να περιμένομε δω τους άντρες μας», πρότεινε ο καπετάν Νικηφόρος στους συντρόφους του.

Συμφώνησαν και οι δύο.

Ένας ναύτης του καϊκιού και δυο άλλοι οπλισμένοι άντρες που περίμεναν μες στην ξένη βάρκα ξεφόρτωσαν λίγα τουφέκια και δυο-τρεις βαριές κασούλες και ξαναμπήκαν στη βάρκα να πάνε να ξεφορτώσουν το καΐκι.

«'φήστ' τα τ'φέκ' σ'ς», πρότεινε ένας ψαράς.

«Το ντουφέκι δεν το 'ποχωρίζεται ο Κρητικός», αποκρίθηκε ένας από τους αρματωμένους άντρες, με χαρακτηριστική κρητική προφορά.

«Κ'λά κάν'ς», είπε ο μπαρμπα-Λάμπρος. «Και π'γαίν'τ' β'βά, μ' σας πάρ' μ'ρωδιά κανέν'ς Τούρκ'ς τσαούσ'ς...»

2. Καπετάν Νικηφόρος: Ανθυποπλοίαρχος Ιωάννης Δεμέστιχας.

3. Καπετάν Κάλας: Υπολοχαγός Πεζικού Κωνσταντίνος Σάρρος.

4. Καπετάν Ζήκης: Επιλοχίας Πεζικού Χρήστος Καραπάνος.

Ο ναύτης μπήκε στα κουπιά και η βάρκα χάθηκε πάλι στο σκοτάδι.

Στο μεταξύ, οι τρεις καπεταναίοι ζητούσαν πληροφορίες από τον μπαρμπα-Λάμπρο, χαμηλόφωνα, ενώ δυο ψαράδες έστηναν καρπούλι μακρύτερα.

«Οδηγούς για τη λίμνη των Γιαννιτσών έχετε;» ρώτησε ο καπετάν Κάλας.

«Αμ δ'ν έχ'μ';» έκανε ο μπαρμπα-Λάμπρος, σείοντας το κεφάλι του πλάγια, κατά τον καταφατικό τρόπο των χωρικών της Μακεδονίας. «Έχ'μ' δω τον Αποστόλ', κι έχ'μ' και τον Δήμ'!»

«Και αυτός ο μικρός ποιος είναι;» ρώτησε ο καπετάν Νικηφόρος με μια κίνηση του χεριού κατά τον Αποστόλη, που τον κοίταζε μαγεμένος.

Μα μεμιάς, ντροπιασμένο, υποχώρησε το αγόρι και χάθηκε στο σκοτάδι.

«Αυτός είν' ο Αποστόλ'ς που σ' λέω».

«Αυτό το παιδί;» αναφώνησε ο καπετάν Κάλας.

«'φτό τ' π'δί; Δοκίμ'σ' τ' και βλέπ'ς», αποκρίθηκε γελώντας ο ψαράς. «Είν' ο καλύτερος 'δ'γός τούτ'ς τ'ς μ'ριάς του Β'ρδάρ'. Και ξέρ' τ' Ρουμλούκ'⁵ όπ'ς κανέν'ς!»

Και χαμηλόφωνα τον κάλεσε:

5. Ρουμλούκι: Ο κάμπος όλος νότια της Λίμνης των Γιαννιτσών, από τη Θεσσαλονίκη ως τον Αλιάκμονα ποταμό.

«Αποστόλ', έλ' δω!»

Σίμωσε ο Αποστόλης, ντροπαλά, σκύβοντας το κεφάλι από το βάρος της χαράς και της υπερηφάνειας που θ' αποκρίνονταν στα ρωτήματα των καπεταναίων.

«Μη φοβάσαι», του είπε με καλοσύνη ο καπετάν Νικηφόρος, «και πες μας: Ξέρεις να μας οδηγήσεις στη Λίμνη των Γιαννιτσών;»

«Ξέρω», αποκρίθηκε ο Αποστόλης.

«Κι εκεί, στην περιφέρειά της, έχει χωριά ελληνικά;»

«Έχει. Μα είναι φοβισμένα· σκοτώσανε πολλούς οι Βούλγαροι. Τώρα ήλθε ο καπετάν Άγρας στο Βάλτο».

«Ήλθε;... Πού; Πότε;»

«Είναι κανένα-δυο βδομάδες. Μπήκε στο Βάλτο...»

«Στη Λίμνη των Γιαννιτσών;»

«Ναι. Τη λέμε Βάλτο εδώ. Μπήκε ο καπετάν Άγρας και τώρα θα σηκώσομε κι εμείς κεφάλι!...»

«Και σε ποιο μέρος του Βάλτου; Ξέρεις;»

«Όχι, δεν ξέρω. Μα τ' άκουσα».

Σήκωσε το κεφάλι του, κοίταξε κατά τον Αξιό.

«Μα πρέπει να φεύγομε», πρόσθεσε. «Έχει δρόμο πολύ, και πρέπει να φθάσομε στο χωριό πριν ξημερώσει».

«Σε ποιο χωριό;»

«Στο Κλειδί. Έχω στείλει μήνυμα. Σας περιμένουν».

Οι πρώτες βάρκες έφθαναν. Άντρες και όπλα ξεφορτώθηκαν. Σε λιγότερο από μισή ώρα, όλα ήταν φορτωμένα στις πλάτες των αντρών.

Ο μπαρμπα-Λάμπρος πήρε τους τρεις καπεταναίους στην καλύβα του. Κι ενώ βιαστικά και χαρούμενα οι δυο γυναίκες τούς σερβίριζαν ψάρια και σούπα σε γαβάθες, ζέσταιναν εκείνοι χέρια και πόδια στη φωτιά, που αναμμένη στη μέση της καλύβας σκορπούσε τον καπνό ολόγυρα.

Ήταν και οι δυο καπεταναίοι πρωτόβγαλτοι, άπειροι. Ζητούσαν ολοένα πληροφορίες.

«Έννοια σας, Καπεταναίοι μου», είπε γελαστά η κόρη του ψαρά, ξαναγεμίζοντας τις γαβάθες τους. «Θα σας τα πει όλα ο καπετάν Μανόλης ο Κατσαρός. Τα φρόντισε όλα ο Δεσπότης».

«Ποιος Δεσπότης; Δεν είδαμε κανένα Δεσπότη», είπε ο καπετάν Κάλας.

Το κορίτσι γέλασε.

«Έτσι τον λεν τα παλικάρια μας τον Αρχηγό», αποκρίθηκε.

Ο μπαρμπα-Λάμπρος έγνεψε με το κεφάλι κατά τον ποταμό κι έκλεισε το ένα μάτι.

«Δεσπότης λεν το Γεν'κό Προξ'ν, οι πολεμ'στάδ'ς», είπε.

«Ποιον; Τον Κορομηλά;» ρώτησε ο καπετάν Νικηφόρος.

«Σσς... μη λες τ' όνομα!» ψιθύρισε η κόρη του ψαρά. «Ναι, αυτός είναι ο Δεσπότης».

Οι δυο οδηγοί, ο Δήμος και ο Αποστόλης, παρόντες σ' όλη αυτή την κουβέντα, τους βίαζαν να φύγουν.

«Έχομε δρόμο. Πρέπει να φθάσομε πριν ξημερώσει».

Πήρε ο καθένας τον οπλισμό του, αποχαιρέτησαν τους φιλόξενους ψαράδες και ξεκίνησαν.

Το σώμα ολόκληρο πήγαινε στα σκοτεινά, μια μακρινή σειρά από άντρες οπλισμένους, ο ένας πίσω από τον άλλο.

Πρώτος προπορεύουνταν ο Αποστόλης. Του είχαν δώσει ένα βραχύκαννο τουφέκι στο χέρι και σιωπηλά, πατώντας χωρίς κρότο, διαλέγοντας με έμφυτη διαίσθηση στο λασπιασμένο κάμπο τα πιο ξερά μονοπάτια, οδηγούσε ο μικρός, χωρίς δισταγμό ούτε αμφιβολία.

Από κοντά ακολουθούσαν, ο ένας πίσω από τον άλλο, οι αρχηγοί και οι άντρες, με το δεύτερο οδηγό προς τη μέση, μην αποπλανηθεί κανένας και χαθεί στο βούρκο και στα νερομαζώματα.

Κανένας δε μιλούσε και κανένας δεν κάπνιζε. Στον έρημο εκείνον κάμπο, κάθε κρότος μεταδίδουνταν, κάθε σπίθα πρόδιε την παρουσία ανθρώπου.

Ο Αποστόλης με γνεψίματα ειδοποιούσε τον ακόλουθό του, αν ήταν να σταθεί ή να πέσει μπρούμυτα ή να γυρίσει πίσω.

Και αυτός με τον ίδιο τρόπο μετέδιδε τη διαταγή στον τρίτο, ο τρίτος στον τέταρτο, κι έτσι ως το τέλος της γραμμής.

Πήγαιναν τα σώματα των δύο καπεταναίων, καμιά πενηνταριά άντρες όλοι μαζί, σε απόλυτη σιωπή και σκοτάδι.

Δύο ώρες πορεύουνταν. Και τότε σταμάτησαν να ξεκουραστούν λίγα λεπτά, και κάθισαν χάμω.

Ο καθένας είχε κρεμασμένο στη ράχη του από ένα σάκο εκστρατείας, όπου φύλαγε τα χρειαζόμενα: τροφές, ρουχισμός κ.λπ.

Πίσω από τις κάπες τους, μη φανεί φως, ο ένας άναβε το πρόχειρο καμινέτο του κι έψηνε στο μπρικόκι του —ποιος έναν καφέ, ποιος λίγο τσάι να ζεσταθεί—, άλλος κάπνιζε ένα τσιγάρο...

Και πάλι σηκώθηκαν και τράβηξαν το δρόμο τους στο σκοτάδι, με την ίδια παράταξη, ακολουθώντας πάντα τον οδηγό.

Από μακριά κάτι φάνηκε ν' ασπρίζει. Ο Αποστόλης σήκωσε το χέρι και όλη η γραμμή στάθηκε.

Σάλιωσε το δάχτυλό του και το σήκωσε να βεβαιωθεί από πού φυσά ο άνεμος.

Ο καπετάν Νικηφόρος, που βρίσκονταν αμέσως πίσω του, έσκυψε στο αυτί του.

«Τι τρέχει;» ρώτησε.

«Μπροστά μας τα Καλύβια. Μα δε θα σταθούμε. Έχει Τούρκους», ψιθύρισε ο μικρός.

«Και γιατί ψάχνεις τον άνεμο;»